

Hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggvaror

Hur ser
utvecklingen
ut?

Innehåll

VD-ord	03
Det här är Byggvarubedömningen	04
Statistik	07
Intervju Byggvarubedömningen	12
Kundundersökning	15
Frågor till allmänheten	18
Intervju Substitutionscentrum	22
Sammanfattning & framtidblick	24

”Ett kvitto på att det vi gör är viktigt”

Från dag ett har Byggvarubedömningens existensberättigande handlat om att bidra till bättre byggande. Ett bättre och lättare byggande för entreprenörerna, men kanske framför allt bättre och hälsosammare fastigheter. Helt enkelt att skapa så giftfria miljöer att vistas i som möjligt, som till exempel hem, skolor eller arbetsplatser.

År 2016 tog vi ett stort omtag för våra kriterier när det kommer till att bedöma byggnadsmaterial. Dels för att vi själva då fått en större kunskap om fler giftiga ämnen, dels för att intresset från våra kunder och medlemmar blev allt större för giftiga medel kopplade till byggprocessen.

Nu har det gått så pass lång tid sedan kriterierna ändrades att vi kan analysera resultaten mellan 2017–2022 – och det är en väldigt upplyftande läsning.

I den här rapporten har vi tittat närmare på hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggvaror, och hur användningen av material som innehåller dessa ämnen har förändrats under de fem år vi har tagit fram data på. Siffrorna talar sitt tydliga språk: 2022 användes bara hälften så mycket byggmaterial med hormonstörande och cancerframkallande ämnen som 2017. Ett resultat jag som en del av Byggvarubedömningen är mycket stolt över, men också ett resultat som ger ett ännu större driv att fortsätta bidra till att förändra branschen till det bättre tillsammans med våra kunder och medlemmar.

I den här rapporten kommer du att kunna läsa mer om resultatet av den data våra loggböcker samlat de senaste åren och få en djupare förståelse för vikten av ett giftfritt byggande. En läsning som visar på reell förändring och som är ett kvitto på att det vi gör är viktigt och att vi påverkar åt rätt håll.

Med det vill jag personligen tacka alla er beställare som genom att ställa höga krav i era projekt bidrar till att fylla i era loggböcker och göra medvetna och giftfria materialval.

Tack!

Hannes Morger, vd
Byggvarubedömningen

”Siffrorna talar sitt tydliga språk: 2022 användes bara hälften så mycket byggmaterial med hormonstörande och cancerframkallande ämnen som 2017”

Det här är Byggvarubedömningen

Byggvarubedömningen är en icke vinstdrivande ekonomisk förening som bedömer och tillhandahåller information om hållbarhetsbedömda byggvaror. Vår vision är att bidra till utvecklingen mot en giftfri och hälsosam bebyggd miljö som tar ansvar för såväl nuvarande som kommande generationer.

Vår historia sträcker sig tillbaka till millennieskiftet då branschen upplevde stora utmaningar, hälsorisker och kostsamma saneringar kopplade till PCB och

asbest. För trots att medvetenheten om problematiken var stor, så var kunskapen i frågan generellt sett låg. Branschen behövde mer kunskap kring giftfritt och hållbart byggande, och Byggvarubedömningen var född.

Byggvarubedömningen bildades genom en sammanslagning av Milab och ByggdMiljö. Något som innebar att Sveriges största och viktigaste fastighetsägare lanserade en standard för miljöbedömningar av byggvaror. Aktörerna tog fram bedömningskriterier som produkter skulle bedömas efter och skapade en databas för att kunna samla alla bedömningar på ett och samma ställe.

Hela grundpremissen för Byggvarubedömningen har sedan dag ett varit att göra det lättare för aktörer

inom byggbranschen att göra hållbara och giftfria materialval. Helt enkelt att göra komplex information lättöverskådlig och tillgänglig för Sveriges entreprenörer och fastighetsbolag.

Våra bedömnings-symboler

Rekommenderas

Accepteras

Undviks

Våra bedömningar

Alla produkter vi bedömer presenteras i vår webbtjänst. Där presenteras de i tre nivåer: **Rekommenderas** (grön), **Accepteras** (gul) samt **Undviks** (röd). På så sätt kan även de som inte är insatta i dessa komplexa områden göra kloka och hållbara materialval.

Vårt loggboksverktyg är användarnas samlingsplats för produkter och varor där aktörer kan samarbeta kring materialval och logga vad som har byggts in i varje specifikt byggprojekt. All data som läggs in i loggböckerna gör det möjligt att i framtiden spåra ämnen som vi idag har låg kännedom om och som skulle kunna visa sig ha skadliga egenskaper. Ett sätt för oss och våra användare att ta ansvar för såväl dagens som framtida generationer.

DE 4 PELARNA

Så fungerar Byggvarubedömningen – steg för steg

Bedömning

Materialleverantören skickar in dokumentation som vi behöver utifrån våra kriterier för kemiskt innehåll och livscykelaspekter. Det är även frivilligt att bedöma produkter enligt våra sociala kriterier för Hållbara leveranskedjor.

Databas

Produkterna blir publicerade och sökbara i vår databas där det syns tydligt vilken bedömning produkten fått både på kemiskt innehåll, livscykelaspekter och totalbedömning. Allt presenteras i vår pedagogiska trestegsmodell: **Rekommenderas** (grön), **Accepteras** (gul) och **Undviks** (röd). I databasen kan användaren söka på produkt-namn, materialleverantör, innehåll av ett visst ämne, att undvika vissa ämnen eller klassificeringar och på produkter som uppfyller en viss certifiering.

Loggbok

I loggboken listar användarna sina byggprojekt och vilka produkter som byggs in i projektet, det kan handla om både renoveringar och nyproduktioner. Loggboken är ett verktyg som användaren har för att utifrån beställarens kravlista granska de produkter som används under bygget.

Spårbarhet

Förutom att uppfylla byggcertifieringar som Miljöbyggnad, BREEAM eller Svanen är syftet med loggboken att veta vad som byggts in i byggnaderna – och var. Dels för att kunna återvinna produkter och material korrekt vid renovering eller rivning, dels för att identifiera eventuella regleringar av ämnen som kommer i framtiden.

Byggvarubedömningen är under ständig tillväxt och utvecklar bygg- och fastighetsbranschen till att bli mer hållbar. Antalet medlemmar, bedömningar och loggböcker ökar kontinuerligt, och tillsammans gör vi det enklare att bygga hållbart!

Sedan mitten av 2016 har vi gjort bedömningar enligt nya bedömningskriterier. Nu har vi sammanställt vår data mellan åren 2017–2022 kopplade till hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggmaterial. I den här rapporten presenterar vi vad kunnat utläsa av den information vi samlat på oss.

Vi går längre än lagstiftningen kräver

Det finns en del regleringar för farliga ämnen i varor i EU:s lagstiftning. Ett problem är att varor inte klassificeras likt kemiska produkter. Det gör det svårt för den som inte är insatt i ämnet att avgöra vilka produkter som egentligen är giftfria. För att göra det möjligt med jämna och jämförbara bedömningar för alla byggprodukter, både kemiska produkter och varor, bedömer vi därför alla på samma sätt.

Våra medlemmar vill gå längre än vad lagstiftning kräver vad gäller giftiga ämnen i byggprodukter. Och

vi vill göra det enkelt för dem att identifiera de produkterna på ett enklare sätt – ingen ska behöva vara expert för att veta vilka produkter som är giftfria.

Regelverken vi bedömer byggvaror enligt

Våra kriterier för kemiskt innehåll baseras på Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier för farliga egenskaper som funnits sedan 2004, med ett omtag 2020. PRIO är ett verktyg som hjälper företag att hitta och byta ut farliga ämnen i sina varor eller kemiska produkter. Kriterierna är uppdelade i utfasningskriterier för ämnen med allvarliga egenskaper som behöver fasas ut och prioriterade riskminsknings-kriterier för farliga egenskaper som bör riskutvärderas om de ska användas. PRIO har en databas med ämnen som uppfyller egenskaperna och PRIO riktar sig till alla branscher, inte bara byggbranschen.

Haltgränserna i Byggvarubedömningens kriterier baseras på EU:s kemikalielagstiftning CLP som reglerar klassificering och märkning och Reach som reglerar registrering, utvärdering, tillstånd och begränsningar av kemiska ämnen.

Fler loggböcker - färre giftiga ämnen

Giftiga ämnen i byggprocesser har blivit en allt högre prioriterad fråga i Sverige under 2000-talet. Det och ny lagstiftning ledde till att vi tog ett stort omtag kring våra bedömningskriterier 2016. Nu har vi kunnat sammanfatta de beteendeförändringar som skett kring användningen av byggprodukter som innehåller hormonförändrande och cancerframkallande ämnen under perioden 2017–2022. Här presenterar vi resultatet. →

Våra medlemmar

Medlemskaran består idag av 76 företag och organisationer fördelade inom såväl arkitektbolag, kommuner, regioner, ägande och förvaltande fastighetsbolag, statliga myndigheter, entreprenörer, aktörer på anläggningsbranschen med flera. Alla med samma ambition: att bidra till en mer hållbar bygg- och fastighetsbransch och med ett engagemang att påverka Byggvarubedömningens arbete.

När Byggsvarubedömningen startade arbetet med att ta fram statistik över användning av hormonförändrande och cancerframkallande ämnen visste vi inte vad vi kunde förvänta oss.

Antalet loggböcker hade skjutit i höjden, med en ökning på 57 procent – något som vi misstänkte kunde innebära att också fler produkter med giftiga ämnen användes. Vilka ämnen som räknas som hormonstörande har även utökats sedan 2017, vilket skulle kunnat bidra till en ökad användning. Men resultatet var det rakt motsatta då vi kunde se att användningen av produkter som hade fått Byggsvarubedömningens bedömning *Undviks** hade minskat med hela 51 procent under tidsperioden 2017–2022. Ett glädjande resultat som visar både att branschen tar frågan på allvar, och att vi som organisation gör ett viktigt jobb och har en viktig funktion för att fortsätta minskningen av giftiga ämnen i svenska byggprojekt.

Urvalet av egenskaper i rapporten

Att vi valde att lägga fokus på just de här två egenskaperna beror på att det är de som de allra flesta hört talas om, men kanske inte har full koll på vad de innebär i praktiken. Samtidigt är det egenskaper som påverkar många i samhället och något många av oss har en direkt eller indirekt erfarenhet av. Så, vad är egentligen hormonstörande och cancerframkallande ämnen, och vad kan de orsaka?

*För att en produkt ska få bedömningen *Undviks* när det gäller hormonstörande och cancerframkallande ämnen ska den innehålla 0,1 procent eller mer av ett klassificerat ämne.

Hormonstörande ämnen

Hormonstörande ämnen kan till exempel hämma, eller hämma, våra hormoner i kroppen. Ofta upptäcks effekterna först efter några år, och påverkar inte bara idag utan också nästa eller till och med två generationer framåt. När en gravid kvinna utsätts för dessa ämnen kan det till exempel påverka könscellerna hos fostret och därmed påverka kvinnans barn eller till och med barnbarn i framtiden.

De här ämnena finns på många platser runt om oss och det är i fosterstadiet vi är extra känsliga för exponering. Forskning har visat att det kan leda till en försening av den manliga könsutvecklingen eller feminisera utvecklingen hos pojkar, beroende på vilken typ av hormonstörande ämnen som fostret utsätts för. Det finns också misstankar att ämnena kan leda till en för tidig pubertet hos flickor och att det finns samband med fetma, ADHD och missbildningar på könsorgan.

Cancerframkallande ämnen

Som namnet vittnar om kan de här ämnena leda till cancer om man exponeras för dem, ofta under en längre tid. De flesta av oss har någon i vår närhet som drabbats och vet vilka besvär en cancerdiagnos innebär. Och där har vi en god chans att tillsammans bidra till att färre människor ska behöva drabbas av sjukdomen i framtiden genom att ta rätt beslut idag.

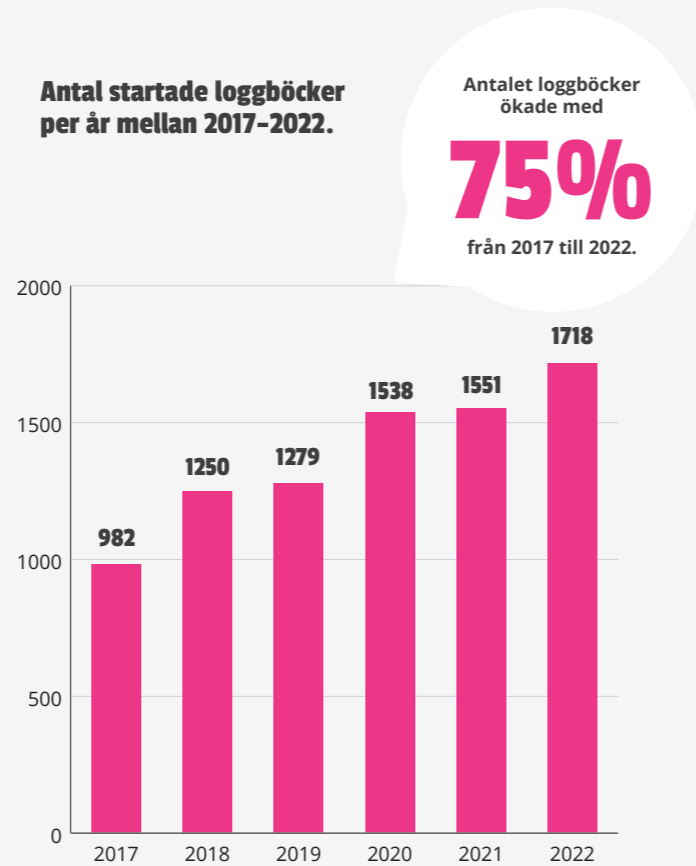
I den här undersökningen har vi fokuserat på ämnen som är cancerframkallande i kategori 1 i kemikalielagstiftningen. Det innebär: "Känt eller förmodat cancerframkallande för människor". Det baseras på djurstudier eller epidemiologiska studier. Epidemiologiska studier innebär koppling till effekter på människor på populationsnivå. Till exempel genom att människor fått cancer när de jobbat vid en fabrik som hanterar ett visst ämne eller att människor fått cancer efter en olycka. Kopplingen till cancer kan vara på alla möjliga organ, allt från lungor till hud eller skelett.

Läs vidare för att se trender från våra loggböcker >>

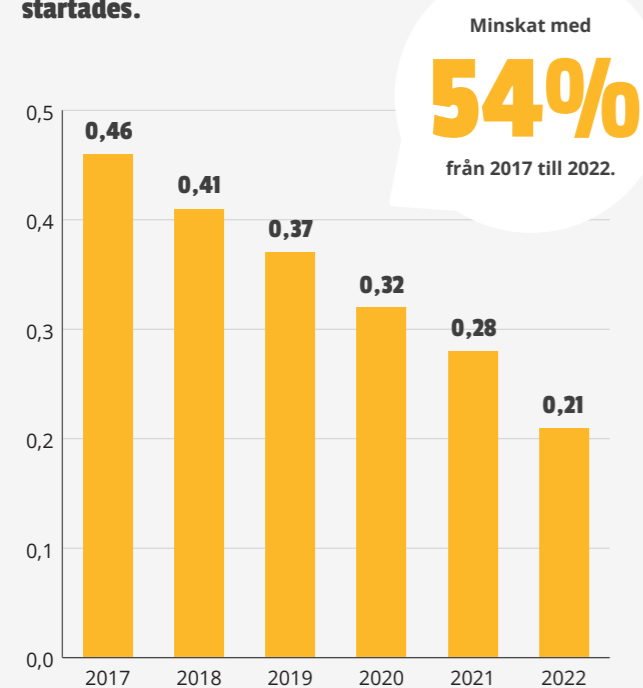
Trend 2017-2022

Här visas trender från Byggsvarubedömningens loggböcker från år 2017-2022. Startåret är 2017 för att vi införde nya kriterier i mitten av 2016. Att vi inte har tagit med år 2023 i statistiken är för att väldigt många av loggböckerna som skapades det året inte är färdiga än.

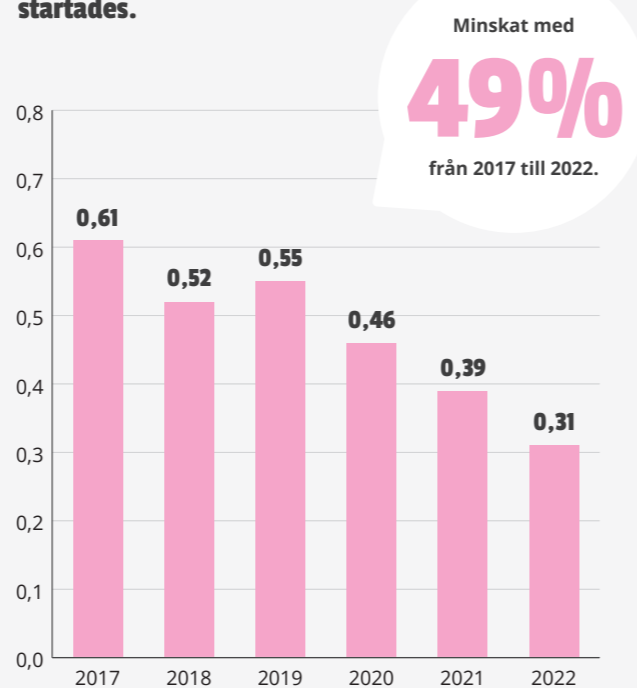
Antal startade loggböcker per år mellan 2017-2022.

Antalet produkter med bedömningen "Undviks på grund av cancerframkallande egenskaper" i snitt per loggbok, utifrån året loggboken startades.

Antalet produkter med bedömningen "Undviks på grund av hormonstörande egenskaper" i snitt per loggbok, utifrån året loggboken startades.

Loggböckerna - fakta och utveckling 2017-2022

- En loggbok innehåller i snitt **cirka 100 produkter**. En loggbok för en helt ny byggnad innehåller generellt många fler produkter än en hyresgäst Anpassning som innebär att befintliga lokaler renoveras.
- Vi kan se att antalet startade loggböcker per år har ökat från cirka 980 år 2017, till cirka 1 700 år 2022. Totalt har Byggsvarubedömningen idag **över 11 000 aktiva loggböcker**, som sedan kan arkiveras och sparas när de är färdigställda.
- Slutsatsen vi kan dra av det här är att loggböckerna i det närmaste har fördubblats, medan **användandet av produkter innehållandes de undersökta giftiga ämnena har halverats**. Ett tydligt och glädjande kvitto på att Byggsvarubedömningen är ett populärt system som fortsätter att växa.

Bedömningsnivåerna av alla produkter, presenterade i procentuell andel, i samtliga loggböcker med startår mellan 2017-2022.

- Andel Rekommenderas
- Andel Accepteras
- Andel Undviks
- Ej bedömda produkter (projektprodukter)

”Vi i byggsektorn har ett stort ansvar”

I takt med **ökade kravställningar på giftfria byggmaterial** från beställare började ett arbete efter hypotesen att användandet av hormonstörande och cancerframkallande ämnen minskat de senaste åren. Och med hjälp av den data som fanns i loggböcker kunde Byggvarubedömningen sätta sin teori på prov.

Oen tid när vi blir alltmer medvetna om miljö, hälsa och klimat händer en hel del på området när det gäller både nationell och europeisk lagstiftning. Lagförändringar sker som gör att Byggvarubedömningen behöver hålla sig ajour med nya kriterier kopplade till gifter i byggvaror för att kunna göra korrekta bedömningar till sina kunder och medlemmar. **Marianne Balck** jobbar sedan tre år tillbaka som miljötoxikolog på Byggvarubedömningen. Ett arbete som till stora delar handlar om forskning, utveckling och omvärldsbevakning.

– Vi har kriterier för kemiskt innehåll och livscykelaspekter, och med ny lagstiftning innebär det att vi hela tiden måste vara på tå och se till att våra bedömningar och rekommendationer ligger i linje med de nya och uppdaterade kraven, säger hon.

Kriterier för den här typen av giftiga ämnen och dess egenskaper uppdateras som sagt kontinuerligt. Men 2016 gjordes en stor uppdatering bland kriterierna som legat som en grund sedan dess. Det innebar att Byggvarubedömningen hade möjligheten att titta på siffrorna mellan 2017 och 2022 och dra slutsatser från vad som stod i loggböckerna.

– Då vi hade en optimistisk hypotes, och vi visste att svaret fanns i våra egna system, bestämde vi oss för att ta reda på om utvecklingen verkligen går i den riktning vi trodde. Och resultatet överträffade till och med våra förväntningar då användandet

av hormonstörande och cancerframkallande ämnen minskat med mer än 50 procent under den här tidsperioden, säger Marianne Balck.

Varför fokuserade ni på just hormonstörande och cancerframkallande egenskaper i den här rapporten?

– Cancer är så utbredd att de flesta av oss har någon i vår närhet som drabbats. Det är kanske en av våra vanligaste och allvarligaste hälsoproblem idag. När det gäller hormonstörande ämnen säger forskningen att det är skadligt för alla men främst för barn i fosterstadiet, vilket gjorde att vi också ville belysa den problematiken. Vi kan påverka att spridningen av giftigt

”Vi kan minimera gifterna och det är vad som driver oss”, säger Marianne Balck, miljötoxikolog på Byggvarubedömningen.

MARIANNE BALCK TIPSAR:

Så kommer ni igång med kravställningen på byggprodukter

Tänk på materialval genom hela processen

Jobba med kraven och uppföljning i hela kedjan – både vid upphandling, vid projektering och planering, samt produktion. Även arkitekter och entreprenörers produkter behöver bedömas. Det behöver finnas rutiner för hur det ska gå till och vem som har ansvar för vad.

Undvik dyra och giftiga risker

Det finns en stor risk med att använda produkter du inte vet vad de innehåller. Till exempel kan det leda till stora och kostsamma saneringar om det senare kommer fram att produkterna innehöll giftiga ämnen. Se till att använda bedömda produkter direkt där ni har koll på innehåll och livscykelpåverkan. Dela även info om miljövänliga produktalternativ för olika funktioner så att alla projekt kan göra hållbara materialval.

Sätt frågan på hela företagets agenda

Det är viktigt med informationsinsatser inom hela organisationen. Alla som jobbar med projekt eller inköp på olika sätt behöver förstå varför ni ställer krav och hur det påverkar deras roll.

Misstag händer!

Bli inte avskräckt om det blir lite fel i början. Det går att lära sig av sina misstag, utvärdera dem och följa upp. Det viktigaste är att komma igång och finslipa sina processer allt eftersom. Det kan kännas motigt att lägga resurser på områden man inte tänkt på tidigare, men när det blir en naturlig del av arbetsvardagen kommer det att vara en vinst för alla inblandade.

Våga fråga!

Ta hjälp och inspiration av exempelvis entreprenörer ni känner eller jobbat med sedan tidigare som redan jobbar med kravställande när det kommer till byggprodukter. Det finns ofta tips att få från andra i branschen. Inspiration till kravställande finns även på Upphandlingsmyndighetens hemsida.

Hur farliga är de här ämnena?

– Det är svårt att ge ett rakt svar på då olika ämnen är olika farliga, och att man blir olika mycket exponerad för dem. Men många av ämnena kan vara farliga även när man exponeras för bara lite grann och det är svårt att säga exakt vilka effekter det kan få när vi utsätts för många ämnen från olika källor när studier normalt sett görs på ett ämne i taget.

Återbruk är en trend inom byggbranschen, är det alltid bra med återbruk?

– Tanken med återbruk är bra, men det finns fallgropar som är bra att ha i åtanke. Om vi leker med tanken att ett byggprojekt har som mål att återbruka fem produkter från byggnader som ska rivas eller renoveras så är det viktigt att försöka välja saker som är spårbara. I nyare byggnader finns ofta en loggbok där du enkelt kan ta reda på innehållet i de olika produkterna. Men om det är en äldre byggnad blir det svårare. Då är det ett tips att fokusera på att återbruka produktgrupper som har en låg risk att innehålla farliga ämnen. Det finns dessutom aktörer som säljer produkter för återbruk och har och har gjort olika kontroller.

Varför är det viktigt att vi ställer krav på våra byggprodukter?

– Vi människor påverkar miljön och naturen allra mest. Därför är det vi som måste ta ansvar för att

förvalta jorden för framtida generationer, och det gör miljökraven i byggbranschen extra viktiga då vi använder stora mängder naturresurser. Varje materialval är av stor vikt, och ju fler vi är som väljer giftfria material desto större skillnad kan vi göra tillsammans.

– Dessutom finns miljömålet *Giftfri miljö i Sverige* som går ut på att skydda människor, djur och den biologiska mångfalden genom att bland annat dra ner

på användning och spridning av farliga ämnen. Här har vi i byggsektorn ett ansvar att ta, och Byggvarubedömningens verktyg är ett bra sätt att skaffa kunskap, kontroll och möjlighet att följa kraven som ställs. Både för att värna om de som ska bo eller jobba i och omkring fastigheterna som byggs, och för de som arbetar i projekten.

Är ett helt giftfritt byggande möjligt?

– Just nu är det nog omöjligt

att bygga ett helt projekt 100 procent giftfritt. Men vi kan minimera gifterna och det är vad som driver oss. Konsumentpåverkan är stark inom alla områden och vi märker att en allt större kunskap driver den här utvecklingen åt rätt håll. I Sverige är vi ett föregångsland, men vi kan fortfarande bli bättre och det är en ständig drivkraft. Vi jobbar även med ett EU-projekt just nu, NonHazCity 3, som ska inspirera länderna runt Östersjön att börja ställa och följa upp materialkrav inom byggsektorn på liknande sätt som vi i Sverige.

”I nyare byggnader finns ofta en loggbok där du enkelt kan ta reda på innehållet i de olika produkterna. Men om det är en äldre byggnad blir det svårare.”

Med utförliga loggböcker blir det lättare att spåra giftiga ämnen och avgöra vilka produkter som är lämpliga för återbruk vid ny- eller ombyggnation.

Undersökning – så tycker medlemmarna

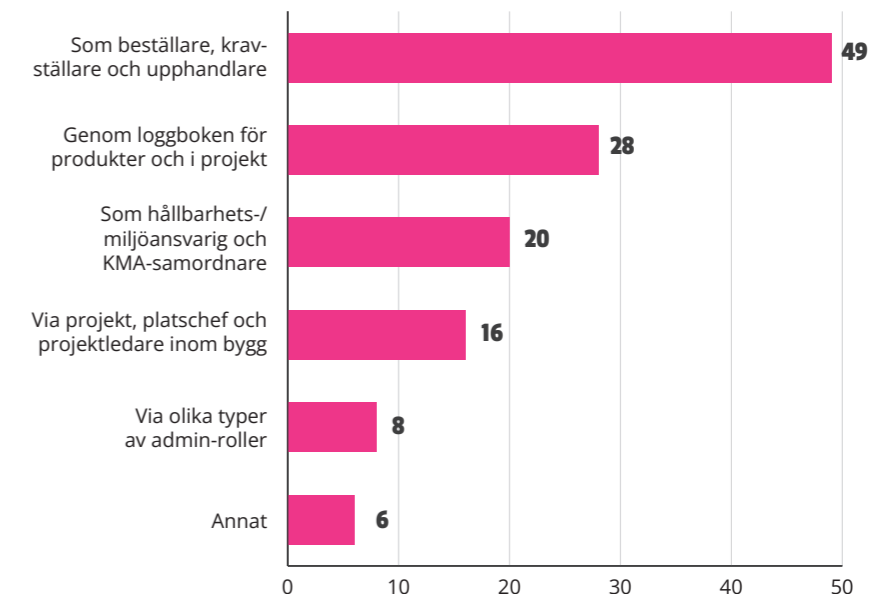
För att ytterligare förstå resultatet av den här rapporten vände vi oss till våra medlemmar, som är användare av Byggvarubedömningens verktyg. Här ser vi svart på vitt att vårt arbete och våra tjänster gör det enklare att göra medvetna materialval. Vi får också en tydlig bild av vad byggföretagens utmaningar är, och får bekräftat att de i stor utsträckning ligger i linje med våra. På kommande sidor kan du se exakt vad de som svarade på våra frågor tyckte. Det var en enkät med frisvar och ett svar kunde innehålla flera saker/åsikter.

FRÅGA 1

Hur kommer du i kontakt med Byggvarubedömningen i din yrkesroll?

Total (n=87)

Sammanfattat vem som kommer i kontakt med Byggvarubedömningen i vilka roller. Angett i antal frisvar.

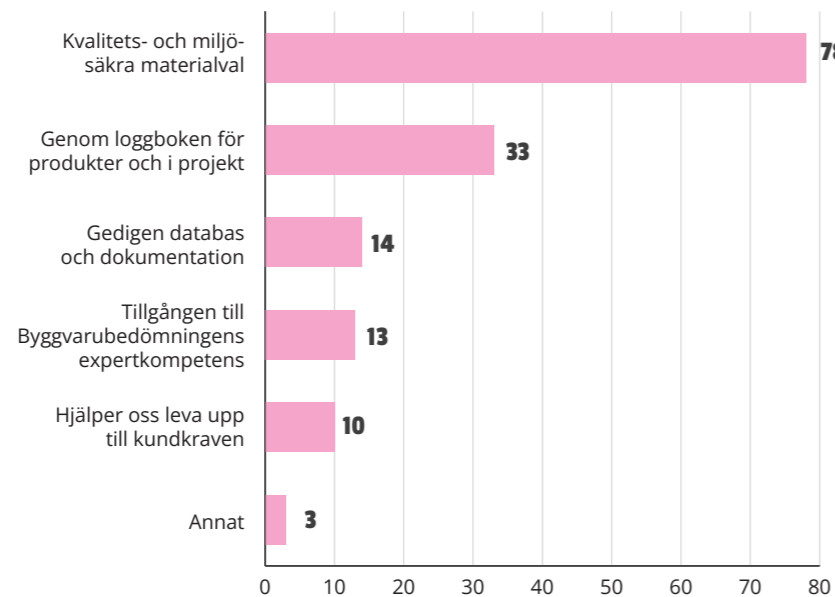

FRÅGA 2

På vilket sätt underlättar Byggvarubedömningen för dig att göra hållbara materialval?

Total (n=87)

Anledningarna till att användarna vänder sig till oss beror främst på bra översikt, tydligheten i systemet och att vi på så sätt gör det lättare för dem att göra hållbara materialval. Angett i antal frisvar.

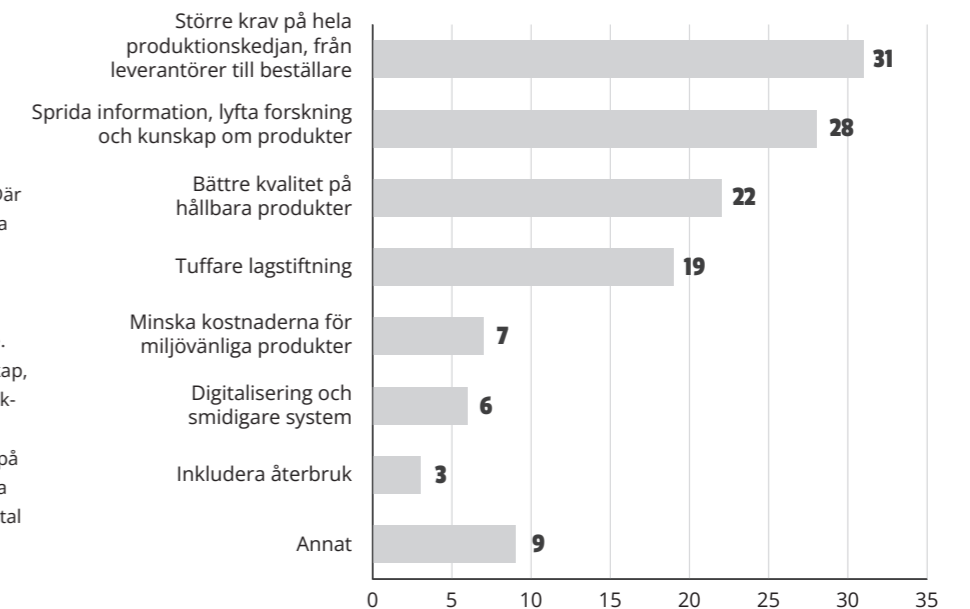

FRÅGA 4

I årets rapport fokuserar vi på utfasningen av farliga ämnen. Hur ser du på utvecklingen för hållbara materialval om fem år, vad krävs för att vi ska fasa ut farliga ämnen ännu mer?

Total (n=87)

Vi undrade vad våra användare tror krävs för att vi ska kunna fasa ut farliga ämnen ännu mer i framtiden. Där blir det tydligt att många tror att det krävs att få med hela produktionskedjan på tåget – från leverantör till beställare. Men också större kunskap, bättre kvalitet på produkter och en hårdare och gemensam lagstiftning på ett europeiskt och gärna globalt plan. Angett i antal frisvar.

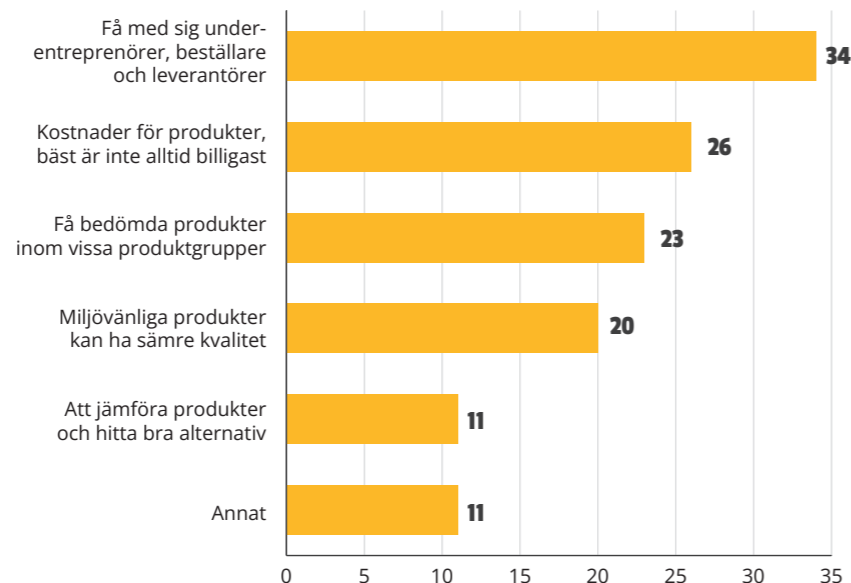

FRÅGA 3

Vilka är de största utmaningarna för ditt företag när det handlar om att fortsätta göra hållbara materialval?

Total (n=87)

De största utmaningarna kring att kunna göra hållbara materialval är svårigheten att få med andra aktörer på tåget och att det är dyrt. Angett i antal frisvar.

Sammanfattning och sagt av medlemmar

Byggvarubedömningens arbete är uppenbarligen uppskattat och måste fortsätta. Vi ser dock önskemål om att inkludera fler aspekter för återbruk och återanvändning av material, och att fler produkter finns bedömda.

”Hållbara materialval idag omfattar väldigt många fler kriterier än kemiskt innehåll. Minskad klimatpåverkan och bristen på välfungerande verktyg för ansvar i leverantörsleden är största utmaningarna.”

Maria Qvillberg, Hållbarhetsansvarig nyproduktion, HSB

”Jag tror att det kommer ha skett en stor utveckling om fem år. Jag upplever att leverantörer försöker ta sitt ansvar och vara innovativa. Vi behöver vara aktiva och fortsätta sprida information och kunskap.”

Suzan Jelveh, Miljökonsult, Ebab

”Det krävs kunskap om likvärdiga alternativ med samma funktion och mindre farliga ämnen.”

Pernilla Morris, Kravställare, Stockholms stad

”Byggvarubedömningens databas stödjer alla parter som är inblandade i ett projekt för att ge snabba och rätta beslut i valet av miljöbedömda produkter.”

Birgitta Lindell, kravställare, Stockholm vatten och avfall

Undersökning

Vad säger allmänheten?

Under arbetet med rapporten blev vi nyfikna på kunskapen om hormonstörande och cancerframkallande ämnen hos människor i allmänhet. För att ta reda på det tog vi hjälp av undersökningsföretaget Norstat för att få en bättre bild av hur allmänheten tänker i frågan.

Vi kunde snabbt konstatera att kunskapen om både hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggprodukter är låg ute i landet. Ungefär hälften av de som deltog i undersökningen hade ingen kunskap om riskerna. Framför allt när det kom till hormonstörande ämnen.

Det fanns heller inte någon större oro för att utsättas för den här typen av ämnen i sitt hem: bara en av tio deltagare uttryckte oro. Det visar att vårt ansvar är stort då gemene man inte tänker så mycket på de här frågorna.

Den bristande oron kan förklaras av att kunskapen om ämnet saknas – att människor helt enkelt inte vet att risken för giftiga ämnen existerar. De som väl kände oro gjorde det för sin och familjens välbefinnande, men också i ett större perspektiv kopplat till miljö, framtid och långtidspåverkan.

Trots den låga graden av oro märkte vi att de här frågorna ändå är något deltagarna skulle ta större hänsyn till i framtiden efter att ha tagit del av informationen. Till exempel vid en renovering eller flytt till en nyproducerad fastighet.

På följande sidor visas svaren från undersökningen om vad människor generellt vet om – och känner inför – hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggprodukter.

Undersökningen i korthet

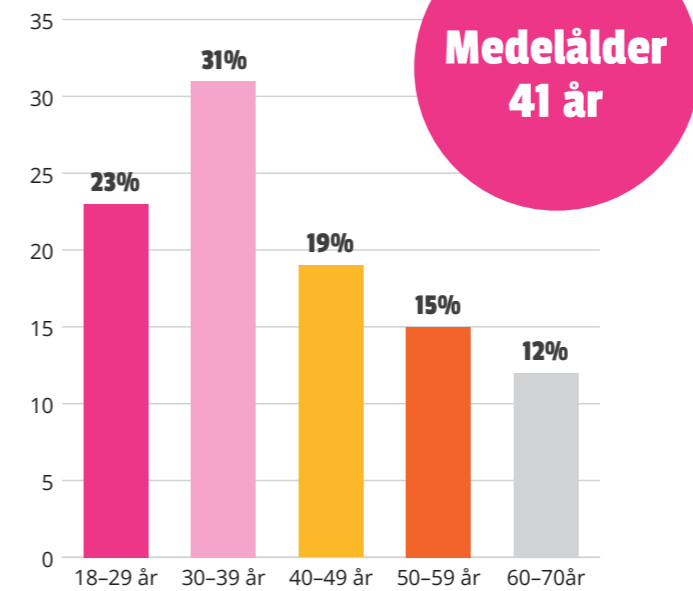
Utförd av: Norstat (Norstat Express)

Typ av undersökning: Digital, kvantitativ undersökning

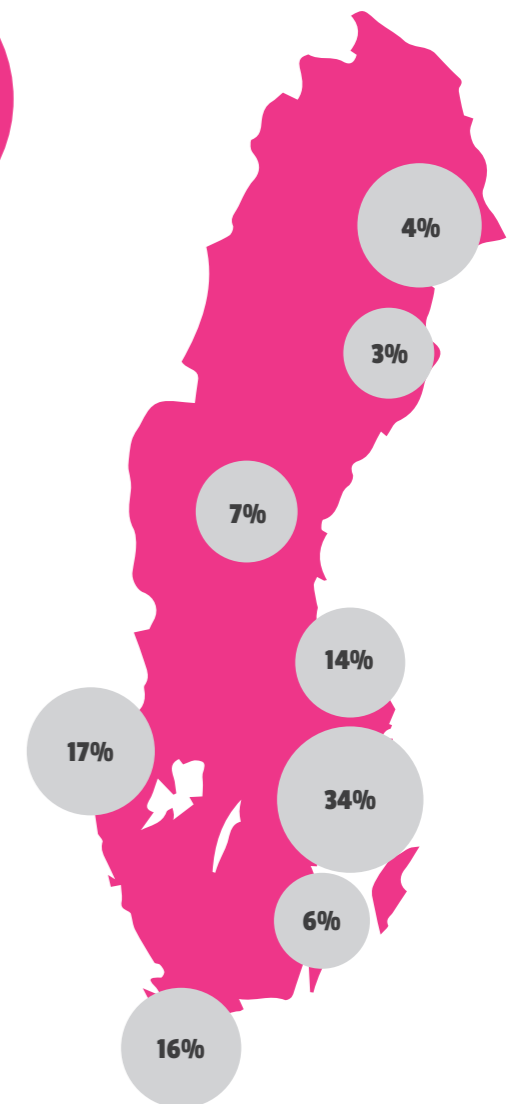
Frågeform: Förbestämda svarsalternativ och en fråga som krävde svar i fritext

Antal deltagare: 500 svarande deltagare

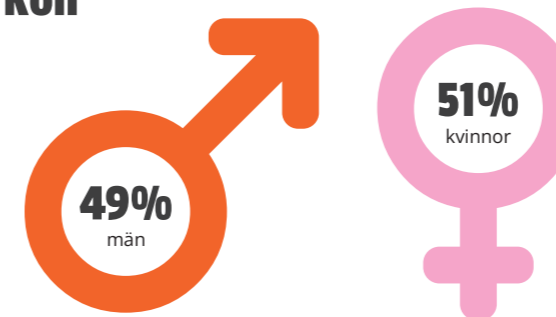
Ålder

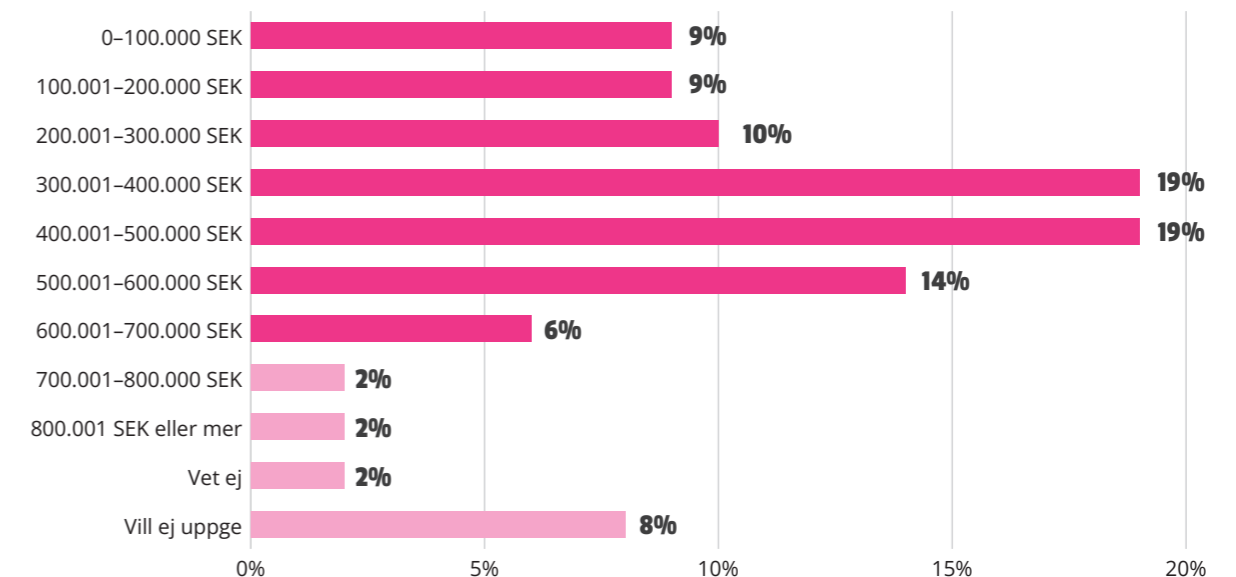
Geografisk spridning

Kön

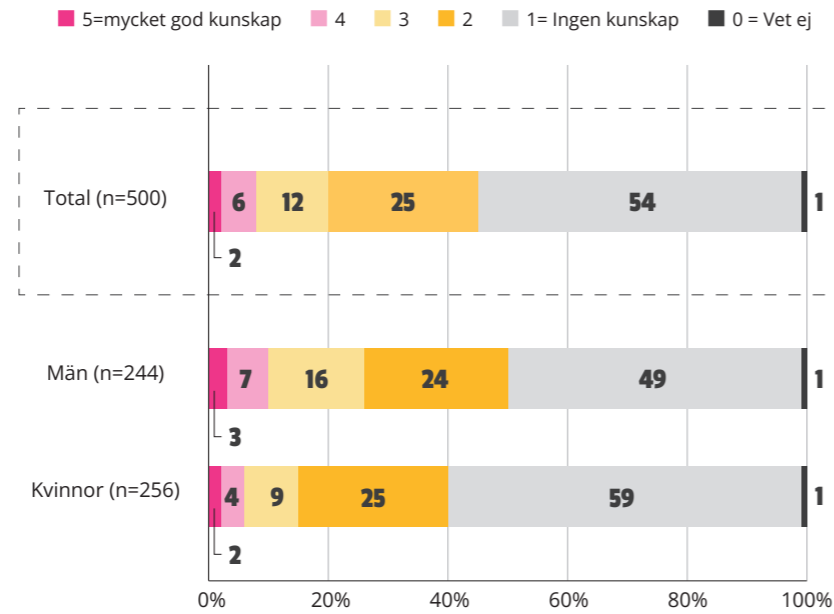
Personlig årsinkomst

FRÅGA 1

Hur god kännedom har du om hormonstörande ämnen i byggprodukter?

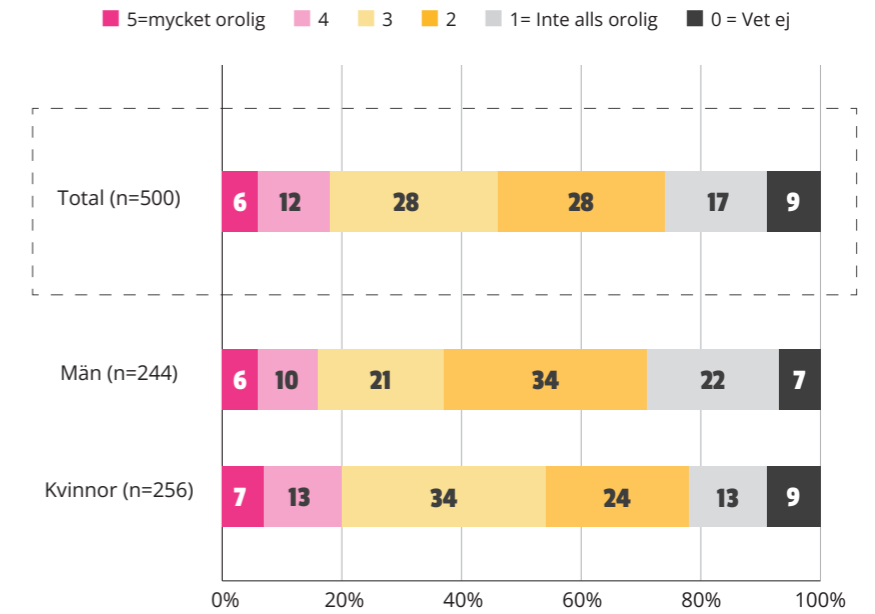
Det är tydligt att kunskapen om hormonstörande ämnen i byggprodukter hos allmänheten är låg. **Nästan 80 procent av de svarande hade ingen eller väldigt liten kunskap i ämnet.**

FRÅGA 3

Hur orolig är du för att utsättas för hormonstörande och cancerframkallande ämnen från byggprodukter?

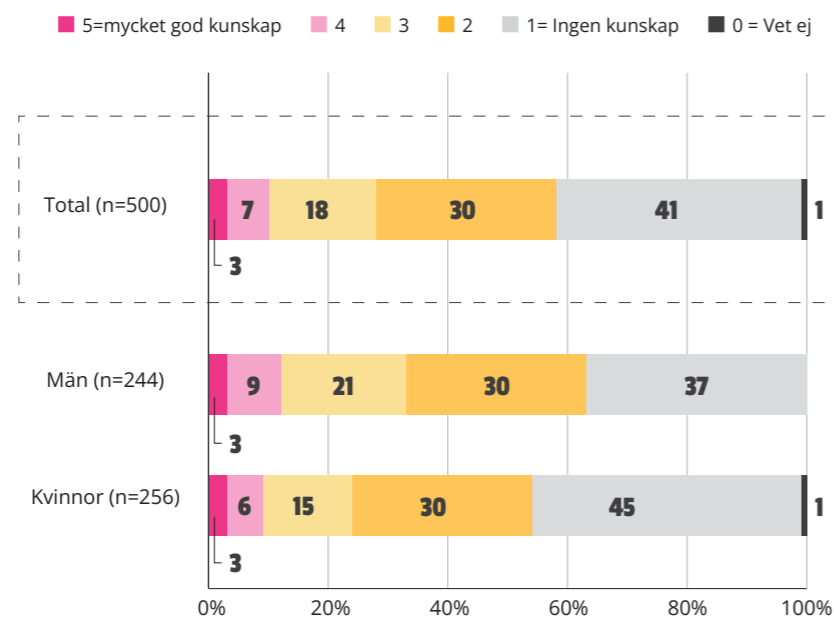
Här kan vi se att människor inte är särskilt oroliga för att utsättas för hormonstörande och cancerframkallande ämnen från byggprodukter. **Knappt hälften uppger att det inte är särskilt oroliga.** Det finns dock ett mönster som visar att de som anser sig ha en högre kunskap om både hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggprodukter också är mer oroliga.

FRÅGA 2

Hur god kännedom har du om cancerframkallande ämnen i byggprodukter?

Även när det kommer till cancerframkallande ämnen i byggprodukter är kunskapen låg. **40 procent av de svarande anger att de helt saknar kunskap.** Dock kan vi se att kunskapen verkar något bättre än när det kom till hormonstörande ämnen.

"Jag är inte tillräckligt kunnig för att kunna oroa mig."

Kvinna, 28 år, Västsverige

"Förutsätter att det inte säljs material som är farligt."

Man, 49 år, Stockholm

"Eftersom jag inte har någon kunskap om det är det svårt att oroa sig för det. Nu när frågan har väckts är det klart att funderingarna ökar."

Kvinna, 32 år, Småland

"Jag är orolig för framtidens konsekvenser."

Man, 29 år, Sydsverige

Substitutionscentrum gör Sverige unika i EU

Det kan låta som en lätt sak att "bara" byta till bättre och giftfria alternativ. Men med handel över landsgränser och olika lagstiftningar kan det lätt bli en snårig historia. Där kommer det regeringsfinansierade initiativet Substitutionscentrum in i bilden – en organisation som vägleder företag och offentlig sektor i frågor som rör farliga kemikalier, och hur de kan hitta bättre alternativ.

Substitutionscentrum grundades 2018 på initiativ av regeringen för att få fart på substitutionsarbetet i Sverige. Det har man gjort genom att titta närmare på vad som kan öka kunskapen om farliga kemikalier i varor och hur man kan få fler företag att jobba med att byta ut farliga ämnen i olika varor.

– Det här initiativet gör oss ganska unika inom EU. Det går att hitta konsultbolag i andra EU-länder som jobbar efter liknande modeller, men som regeringsfinansierad aktör är vi de enda än så länge. Men det är en fråga som diskuteras även på EU-nivå, säger **Anna Strid**, rådgivare på Substitutionscentrum.

Anna Strid och hennes kollegor på Substitutionscentrum vänder sig till små och medelstora företag inom alla branscher. Förenklat menar Anna Strid att det går att likna vid en aktör som ska sänka trösklarna och göra det lättare för företag och även offentlig sektor att komma igång med sitt substitutionsarbete.

– Från början är vi alla nybörjare och det här är ett svårt ämne om du inte har jobbat med de här frågorna tidigare. Därför erbjuder vi utbildningar och guider som hjälper en att komma igång. Frågor som handlar om konkret substitution av funktionskemikalier där man efterfrågar ett färdigt alternativ är svåra för oss att svara på. Det beror på att företagen själva har den unika tekniska och affärsmässiga kunskapen som behövs för att genomföra en substitution. Vi är snarare en hjälp till självhjälp: vi erbjuder kunskap, guider och kopplar ihop företagen med rätt kontakter, säger Anna Strid.

Hur ser arbetsprocessen ut när ett ämne med farliga egenskaper identifierats i en produkt?

– Det är ett stort arbete som kräver mycket tid och resurser. Kemikalieinspektionen har tagit fram substitutionstrappan som beskriver processen på ett tydligt sätt. Vi har utifrån den tagit fram vår Substitutionsguide som för varje steg i trappan ger tips och förslag på verktyg och resurser man kan använda sig av.

Vilka är de största utmaningarna med att jobba med de här frågorna?

– Vi håller gratis grundkurser för företagare som vill jobba mer med substitution där vi brukar fråga just det; *Vilka är era största utmaningar?* Och de svaren i allt som oftast får brukar vara desamma. Att kunskap

Anna Strid, rådgivare på Substitutionscentrum.

saknas, att lagstiftningen är svårtolkad, vilka krav man behöver uppfylla, att det är svårt att få information om innehållet från leverantörerna och att det ofta saknas resurser för att jobba med substitution. Det är återkommande utmaningar vi hör från företagen vi träffar och något som hjälpt oss att identifiera inom vilka områden vi kan hjälpa till som allra mest.

Även om substitution allt som oftast blir bra finns det en fallgrop att försöka undvika – osund substitution. Men vad betyder det?

– Osund substitution är om du byter ut ett ämne mot något som visar sig vara lika dåligt eller värre än det ämnet du tog bort. Det innebär i praktiken att du inte kommit någon vart och att resurser lagts på förändringar som måste göras om igen. För att undvika osund substitution krävs kunskap om både ämnet man vill byta ut, och det alternativ man vill ersätta det med. Genom att använda substitutionsguiden får du tips om hur du på bästa sätt kan undvika just osund substitution, säger Anna Strid.

Hur ligger byggbranschen till jämfört med andra branscher, enligt er erfarenhet?

– Byggbranschen är en av branscherna där man har kommit lite längre när det kommer till medvetenhet om farliga kemikalier och att få fram information om innehåll. Och det är något som jag tror till stor del beror på det arbetet som görs inom bedömningsystemen. Det visar också på hur viktigt det är och vilken påverkan det har att tillverkare och leverantörer får krav på sig från sina kunder att man vill ha

Det här är Substitutionscentrum

Substitutionscentrum vägleder företag, organisationer och offentlig sektor i arbetet med att identifiera farliga kemikalier och hitta bättre alternativ, i allt från produkter till processer.

Substitutionscentrum samlar och sprider den kunskap som finns inom området kemisk substitution, bland annat i form av vägledning, stödmaterial och utbildningar.

Vill ditt företag komma igång med sitt substitutionsarbete?

Skriv ett mejl till substitutionscentrum@ri.se för hjälp/information om hur just ditt företag kan fasa ut farliga kemikalier.

produkter som så långt det är möjligt är fria från farliga kemikalier.

Slutligen, vilka förändringar har ni sett från att Substitutionscentrum bildades 2018, tills idag?

– Vi ser ett fortsatt behov av stöd i de här frågorna och att andelen företag som inte arbetar med de här frågorna fortfarande är stor. Därför ägnar vi oss åt uppsökande verksamhet. Och i och med ökade krav från både lagstiftning och kunder ser vi att behovet av stöd kommer att fortsätta öka. Exempelvis går byggbranschen mer och mer mot återbruk och då är det viktigt att ha giftfria materialströmmar. Bygger vi giftfritt från början får vi mycket bättre möjligheter till materialåtervinning och återbruk i framtiden.

SÅ FUNKAR SUBSTITUTIONSGUIDEN

Substitutionsguiden är ett stöd för företag som vill komma igång med sin utfasning av farliga kemikalier. Guiden utgår från Kemikalieinspektionens substitutionstrappa, och vänder sig inte till någon specifik bransch. Substitutionsguiden är ett stöd där ert företag själva väljer de resurser och verktyg som känns relevanta för just er.

SUBSTITUTIONSGUIDENS FEM STEG

Steg 1: Hämta information	Steg 2: Identifiera farliga ämnen	Steg 3: Leta alternativ	Steg 4: Välj alternativ	Steg 5: Utveckla nya alternativ
---------------------------	-----------------------------------	-------------------------	-------------------------	---------------------------------

För mer information om de olika stegen, se länk: www.ri.se/sv/substitutionscentrum/substitutionsguiden

Sammanfattning

Sverige är bara första steget

Rapporten talar sitt tydliga språk: våra medlemmar vill pusha lagstiftningarnas gränser framåt. Och det är just våra medlemmar och branschens övriga kravställare som kan göra reell skillnad. Genom ökad efterfrågan på giftfria produkter kan vi påverka lagstiftningen i rätt riktning och inspirera övriga EU-länder – och i nästa steg resten av världen – att ta rygg på oss i Sverige.

Trots att det finns EU-regler när det gäller klassificering av kemiska produkter så omfattas inte varor – till exempel byggprodukter – av dem. För att göra det möjligt med jämna och jämförbara bedömningar för byggprodukter – inte bara kemiska produkter – bedömer vi därför alla produkter på samma sätt. Och vår tro och förhoppning är att EU-lagstiftningen kommer att gå åt samma håll. Där har vi som organisation och som föregångsland en viktig roll i att visa på att det är fullt möjligt att vända utvecklingen när det gäller gifter i byggprodukter. Något som resultatet av den här rapporten visar.

Vårt verktyg är ingenting utan våra användare

Om beställare fortsätter att ställa krav på kemiskt innehåll för byggprodukter – vilket vår rapport visar att våra medlemmar gör – kan giftiga ämnen fasas ut ännu mer än vad vi redan gjort. Samtidigt är det rimligt att tro att vissa ämnen som vi i teorin skulle vilja fasa ut måste fortsätta finnas i en del produkter. Men förhoppningen är att framtida utveckling av alternativa ämnen och produkter gör att vi kan byta ut dem också.

Då fler ämnen kommer att klassificeras som hormonstörande enligt nya klassificeringar i CLP (EU:s kemikalielagstiftning för klassificering, förpackning och märkning) framöver kan det vara så att det under en övergångsperiod blir en ökning av antal produkter som innehåller hormonstörande ämnen, men med bra fokus kommer det förhoppningsvis återigen minska.

Nästa steg: påverka materialleverantörerna

Det är tydligt att aktörer på entreprenad- och beställarsidan värderar giftfria varor högt. Nästa utmaning är att få ännu fler materialleverantörer att börja jobba med substitution. Det är en stor utmaning då produktutveckling är ett tids- och resurskrävande arbete – vilket kan vara ett av skälen till att substitutionsarbetet inte varit prioriterat hos alla leverantörer. Det finns även andra typer av krav som väger tungt för produktutvecklingen. Men där kommer återigen kraften i gemensamma kravställningar från branschen in i bilden. Om vi tillsammans kräver förändring blir det en naturlig konkurrensfördel att kunna erbjuda giftfria alternativ.

En annan stor utmaning är att vi i Sverige är relativt ensamma med att jobba med de här frågorna. Det gör det svårt att motivera internationella företag som inte omfattas av samma kravställningar och kultur kring giftfritt byggande. På ett globalt plan är Sverige en

liten marknad, och därför är det ett viktigt steg framåt att få med fler länder på tåget och där är EU och dess lagstiftningar den kanske största och viktigaste delen för att göra framsteg.

För att bidra till det är Byggvarubedömningen med i EU-projektet NonHazCity 3 för att inspirera och sprida kunskap i frågan. Projektet fokuserar på kemikaliefrågan, cirkularitet och klimat inom byggbranschen och pågår mellan 2023–2025 och deltagarna är främst aktörer från länder runt Östersjöområdet.

Idag finns viss EU-lagstiftning inom kemikalieområdet som utvecklas och förbättras kontinuerligt. Mycket är på gång som skulle kunna motivera fler länder. Dels genom ESPR (Ecodesign for sustainable products regulation) som ställer krav på innehåll utifrån ett livscykelperspektiv. ESPR kommer också göra det också obligatoriskt att produkterna har ett digitalt produktpass, något som i korthet innebär att produkterna och deras innehåll blir lätta att spåra vilket skapar ett incitament för leverantörerna att undvika giftiga ämnen.

Regler för klimatdeklarationer gällande byggnader är också på gång på EU-nivå, vilket vi i Sverige redan börjat med. Utifrån EU:s långsiktiga kemikaliestrategi kommer det även komma förbättringar inom befintlig lagstiftning, samtidigt som det kommer att läggas till nya lagar för att täta de juridiska luckorna som finns i dagsläget.

Vi har kommit långt, men vi ska ännu längre

Vi ser att vårt sätt att jobba med dessa krav i Sverige påverkar EU, både genom EU-projekt som NonHazCity 3 och via input till ny EU-lagstiftning. Och förhoppningen är att EU kan påverka resten av världen på samma sätt i nästa steg. EU är en stark kraft internationellt, med möjlighet att påverka på globalt plan.

Vi har kommit långt och påverkat den svenska marknaden, samtidigt som vi märker att det börjar röra på sig även i våra grannländer och Europa i stort. Giftfritt byggande är inte en svensk fråga, den är en global hälso- och hållbarhetsfråga som inte går att underskatta. Och resan mot en giftfri byggbransch på ett globalt plan fortsätter.

Kriterierna vi jobbar efter

Vi har baserat våra kriterier för Kemiskt innehåll efter Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier för farliga egenskaper. Snabbt förklarar det ett verktyg som hjälper företag att hitta och ersätta farliga ämnen i sina produkter. PRIO-kriterierna har vi sedan brutit ner i våra egna kriterier och satt haltgränser för *Rekommenderas* (grön), *Accepteras* (gul) och *Undviks* (röd) utifrån EU-lagstiftningen CLP. Läs mer om Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier i den separata faktarutan.

Utöver PRIO-kriterierna baseras Byggvarubedömningens kriterier på två EU-kemikalielagstiftningar:

- CLP som reglerar klassificering, förpackning och märkning av kemiska ämnen och produkter.
- Reach som reglerar registrering, utvärdering, tillstånd och begränsningar av kemiska ämnen.

Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier

Kemikalieinspektionens PRIO-kriterier togs fram 2004 och har sedan dess bearbetats och uppdaterats i ett omtag 2020. Kriterierna är uppdelade i två delar:

- Utfasningskriterier för ämnen med allvarliga egenskaper som behöver fasas ut.
- Prioriterade riskminsknings-kriterier för farliga egenskaper som bör riskutvärderas om de ska användas.
- PRIO har en databas med exempel på ämnen som uppfyller dessa egenskaper och de riktar sig till alla branscher, inte bara byggbranschen.

I den här rapporten ser vi hur användningen av hormonstörande och cancerframkallande ämnen i byggvaror utvecklats de senaste åren. Rapporten bygger på Byggvarubedömningens statistik under åren 2017–2022.

Byggvarubedömningens vision är att bidra till utvecklingen av ett giftfritt och hållbart byggande för såväl dagens som kommande generationer.

Kontakta oss

info@byggvarubedomningen.se

byggvarubedomningen.se

